
УДК 378.14

Ірина КУСТОВСЬКА,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

Ірина БЕЗБОРОДИХ,
кандидат психологічних наук, доцент,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

ІННОВАЦІЙНІ ПРИЙОМИ ВИКЛАДАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито основні аспекти використання інноваційних прийомів викладання зарубіжної літератури у закладах вищої освіти, охарактеризовано та проаналізовано сучасні методи роботи на заняттях, представлені вітчизняними та зарубіжними науковцями. Відбір прийомів та методів навчання значною мірою зумовлений формами роботи, які використовуються у закладах вищої освіти, і стосується не лише збільшення відсотка самостійної роботи, а й перегляду функцій, шляхів організації і традиційних форм аудиторної роботи, таких як лекція та семінарське заняття.

Ключові слова: зарубіжна література, прийом, метод, заняття, заклад вищої освіти, лекція, семінар, компетенція.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Незважаючи на безсумнівну важливість у професійній підготовці студентів філологічних

спеціальностей, курс історії зарубіжної літератури у вищій школі досі залишається значною мірою обділеним увагою вітчизняних науковців, на противагу шкільній практиці викладання цієї дисципліни. Це призводить до того, що інноваційні шкільні методи викладання літератури автоматично переносяться у заклади вищої освіти (у кращому випадку) або ж, в іншому разі, викладання літератури здійснюється традиційним шляхом із застосуванням методів та прийомів роботи, запроваджених ще за часів Радянського Союзу. Обидва підходи вимагають перегляду, зважаючи на реалії сучасної української вищої школи.

Сьогодні студентоцентристська парадигма в освіті змінюється на наукоцентристську, в межах якої вищі навчальні заклади розглядаються в першу чергу як наукові центри. Це спричиняє суттєві зміни у підходах до викладання: все більше уваги надається самостійній роботі студентів, формуванню у них навичок самостійного пошуку та аналітичного опрацювання матеріалу. Викладач за такого підходу постає як науковець-ментор, що володіє методикою наукового пошуку та може передати її наступним поколінням. Зменшення аудиторного навантаження вимагає перебудови системи оцінювання, шляхів отримання зворотного зв'язку, переоцінки ефективності застосування тих чи інших видів роботи.

Крім суто методичних та організаційних аспектів, на процес викладання літератури у вищій школі сьогодні суттєвий вплив має зміна світогляду сучасної молоді, ставлення до художнього тексту та особливостей його читання та сприйняття. Науковці зазначають, що сьогоdnішній читач, особливо це стосується молодого покоління, інакше сприймає текст, застосовує інші стратегії читання та декодування [5, с. 13–15].

Наведені чинники вимагають перегляду сучасних методів та прийомів роботи, що використовуються при вивченні курсу “Історія зарубіжної літератури” у закладах вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опираються автори. Як вже було зазначено на початку цієї статті, питання методики викладання історії зарубіжної літератури у закладах вищої освіти недостатньо

представлені у працях сучасних українських науковців. Абсолютно відсутні фундаментальні праці з цієї проблематики. Окремі питання запровадження інноваційних методів та прийомів роботи на заняттях з зарубіжної літератури у закладах вищої освіти розглядають у своїх працях О. О. Ісаєва, Ю. І. Ковбасенко, О. М. Семенов, Г. Д. Ключек, А. В. Пронкевич, К. О. Гаврилова, В. О. Ткач, І. В. Козлик та ін.

Набагато краще проблема викладання зарубіжної літератури у закладах вищої освіти представлена у сучасних західних дослідженнях. Її розробці присвячені як розвідки окремих науковців (Д. Пайк, Дж. Гібсон, Р. Майлз, С. Брукфілд, С. Прескілл, Р. Поуп, С. Райхл, С. Харпер, Т. Хейк, Т. Каяліс та ін.), так і робота цілих наукових колективів при великих університетах (наприклад, University of Maryland Center for Teaching Excellence, University of Queensland, Science Education Resource Center of Carleton College, University of Washington's Center for Instructional Development and Research, Freshman Interest Group та ін.). Ці дослідження стали нам у нагоді під час пошуку інноваційних методів та прийомів, що можуть використовуватися у процесі викладання курсу історії зарубіжної літератури у вищій школі. Далі спробуємо охарактеризувати ті з них, які, на нашу думку, можуть бути застосовані у реаліях сучасної української вищої школи.

Мета статті: проаналізувати сучасні методи та прийоми роботи на заняттях з історії зарубіжної літератури у закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі відбору методів та прийомів роботи на заняттях з зарубіжної літератури у ВНЗ слід урахувувати ряд чинників, що впливають із загальної мети університетської літературної освіти, особистісних характеристик сучасного студента, а також організаційних аспектів викладання у закладах вищої освіти.

Будуючи програми, відбираючи методи та прийоми роботи, викладач в першу чергу повинен чітко уявляти, які компетенції він має сформувані у студентів як майбутніх фахівців-філологів. Як вказує І. В. Козлик, мета вищої філологічної освіти і вивчення в тому числі зарубіжної літератури полягає у підготовці не просто читачів, а спеціалістів-літературознавців, так званих мета-читачів, обізнаних у

теорії та історії літератури, для яких наукове дослідження літературно-художніх явищ різних рівнів є майбутнім безпосереднім фаховим обов'язком [4, с. 10].

Інший аспект, який слід ураховувати, полягає у вмотивованості студентів. Молоде покоління сьогодні більше орієнтовне на використання цифрових технологій та медіа, ніж на читання книжок, і навіть студенти-філологи не є виключенням з цієї загальної тенденції [10, с. 693]. Перед викладачем стоїть завдання так організувати процес навчання, щоб він спрямовував студентів на формування власної ідентичності як свідомого читача художньої літератури.

Нарешті, відбір прийомів та методів навчання значною мірою зумовлений формами роботи, які використовуються у закладах вищої освіти. І це стосується не лише збільшення відсотка самостійної роботи, а й перегляду функцій, шляхів організації таких, здавалося б, традиційних форм аудиторної роботи, як лекція та семінарське заняття.

Економія університетами коштів призводить до збільшення лекційних потоків, і така тенденція простежується не лише в Україні, а й в інших країнах світу. Це впливає на характер взаємодії між викладачем та студентами, особливості сприйняття та засвоєння навчального матеріалу. У великих групах студентів важче заохотити до активної участі у роботі, викладач сприймається ними як далекий, позбавлений особистісних рис, недосяжний, що створює комунікативний бар'єр між викладачем та аудиторією. Ефект натовпу призводить до зниження рівня критичного мислення, підвищення емоційності на противагу логічному сприйняттю інформації, а також спричиняє зниження рівня індивідуальної залученості студентів у те, що відбувається на занятті [7, с. 9]. Інша проблема, що виникає під час проведення лекцій у великих аудиторіях, – це важкість в утриманні уваги студентів, підтримці постійного занурення у навчальний матеріал.

Зменшити негативний вплив зазначених чинників можна, використовуючи мультимедійні засоби. Сьогодні найтрадиційнішим способом привернення уваги під час лекційних занять та створення візуальної опори є застосування презентацій Power Point [2]. Дослідження, проведене у 1996–1997 рр. в університеті Плімута, показало, що

студенти, які відвідували лекції із застосуванням презентацій Power Point, отримали вищі оцінки на іспитах [11]. Водночас, слід зазначити, що це може мати як позитивний, так і негативний ефект (зростання пасивності студентів та зниження рівня залучення до обговорень під час занять) [15]. До того ж презентації Power Point вже настільки увійшли у загальний вжиток, що їх важко вважати інноваційним методом викладання. Щоб урізноманітнити візуальну подачу матеріалу, викладачі можуть звернутися до інших програм для створення презентацій, наприклад, Google Slides, Prezi, Visme, Slidedog та ін.

Крім презентацій, урізноманітнення навчального матеріалу можна досягти за рахунок застосування графічних та семантичних органайзерів. Графічні органайзери дозволяють ілюструвати концепти та встановлювати взаємозв'язки між концептами в тексті, вони допомагають читачеві концентруватися на концепті, зрозуміти структуру тексту. Одним з прикладів графічних органайзерів, що добре зарекомендували себе під час вивчення літератури, є часові шкали, у створенні яких допоможуть такі електронні ресурси, як Timeglider, Timeline, Meograph, Timetoast, Capzles та ін.

Інша інтернет-технологія, що вже добре зарекомендувала себе при роботі з великими аудиторіями, – це системи підрахунку реакцій аудиторії. Це мобільні додатки, що дозволяють лектору відстежити у реальному часі розуміння студентами змісту лекції, отримати запитання і навіть зекономити час на перевірці присутніх. Серед подібних додатків серед українських вчителів та викладачів вже набув популярності Kahoot, інший схожий додаток – Mentimeter. Використання подібних технологій дозволяє студентам вільніше вказувати на незрозумілі місця у лекції, задавати викладачеві питання щодо змісту, знижує рівень особистісної тривожності під час відповіді.

Окремо хочеться зупинитися на урізноманітненні самих лекцій. Наш досвід роботи зі студентами-філологами свідчить, що суттєво підвищують рівень засвоєння матеріалу та зацікавленість студентів у курсі лекції-вікторини, під час яких студентам пропонується на початку лекції дати відповіді на запитання, пов'язані зі змістом лекції, використовуючи опорні знання (відомості про письменника,

літературний напрям та ін.), а під час лекції перевірити самостійно свої відповіді та почути відповіді на ті питання, які на початку лекції залишилися без відповідей.

Втримувати увагу студентів під час проведення лекцій дозволяє залучення інтерактивних елементів у канву лекції, наприклад, метод сократових запитань або концептуальний тест кожні 10–15 хвилин лекції.

Інший вид лекцій, який, на нашу думку, має обов'язково використовуватися викладачами зарубіжної літератури, особливо в роботі зі студентами старших курсів – це комбіновані лекції, на яких частину лекційного матеріалу готують та презентують самі студенти. Такі лекції сприяють формуванню професійних компетенцій майбутніх вчителів зарубіжної літератури: вміння аналізувати, відбирати навчальний матеріал, створювати презентації та іншу наочність, виступати публічно, підтримувати діалог з аудиторією.

Основним завданням семінарських занять з курсу історії зарубіжної літератури є спонукання студентів до творчого осмислення художнього тексту. Семінарське обговорення дає змогу ознайомитися з широким колом думок, побачити нюанси, труднощі у трактуванні тексту, розвиває здатність до критичного мислення.

Але навіть за умови наявності у групі лише 10–15 осіб, все одно часом можуть виникати труднощі з залученням до роботи на занятті усіх студентів. Одним зі шляхів вирішення цієї проблеми є розбиття групи на мікрогрупи кількістю 3–5 осіб, у яких студенти виконують протягом заняття ті чи інші завдання. Завдання можуть при цьому бути як однакові для усіх мікрогруп, так і різними для кожної підгрупи.

Г. Гібсон пропонує такі види робіт для мікрогруп на заняттях з зарубіжної літератури: аналіз уривку критичної статті з пошуком відповіді на поставлені запитання, аналіз уривку художнього тексту (наприклад, спрямований на пошук стилістичних засобів), літературні пазли, розташування фрагментів тексту у вірній послідовності, складання запитань до тексту для іншої підгрупи, пошук онлайн-джерел з теми (за умови, що у студентів під час заняття є доступ до Інтернету), створення паратекстів та ін. При цьому різноманітним може бути як

алгоритм групування, так і спосіб взаємодії між групами (виступ однієї мікрогрупи перед іншими, передача матеріалу від групи до групи, обмін учасниками, прийоми акваріуму та снігової кулі) [7, с. 10].

Популярністю в студентів користуються творчі завдання, які можна виконувати як під час семінарського заняття, так і в процесі самостійної підготовки. О. В. Ісаєва наводить такі приклади творчих завдань, що можуть мати місце на заняттях з зарубіжної літератури або виконуватися у поза аудиторний час: створення сінквейнів, даймондів, складання асоціативних ланцюжків та куштів, створення постера книги, обкладинки, рекламного проспекту, брошури, буктрейлера, мотиватора на літературну тему, фотоколажа, логотипа, дудла, скрап буку, листівки [3]. Виконання таких завдань будить творчий пошук, змушує подивитися на художній текст під іншим кутом. Особливо корисними такі завдання є для майбутніх учителів зарубіжної літератури, адже навчають їх застосовувати власну творчість та активізувати творче начало учнів у процесі вивчення зарубіжної літератури.

Сьогодні у вищих та середніх закладах освіти США великою популярністю користується застосування елементів рольової гри та драматургічних технік під час вивчення курсу світової літератури, особливо під час вивчення драматичних творів. [7, с. 12]. Це не лише костюмовані вистави чи читання уривків драматичних творів за ролями, а й монологічна декламація, переосмислення у душі драматургії та постановка уривків текстів, що належать до інших літературних родів.

Укрупнення навчальних блоків та скорочення аудиторних годин на вивчення дисциплін призводить до того, що все більші обсяги навчального матеріалу відводяться студентам на самостійне опрацювання. З метою підвищення ефективності самостійної роботи, залучення студентів до дискусій з навчального матеріалу, викладач може створювати онлайн-форуми, використовуючи як внутрішньо університетське онлайн-середовище, так і такі загальновідомі платформи, як Facebook, Twitter, або ж навчальні платформи Blackboard, Hotseat.

Однією з ефективних форм роботи, що сприяють розвитку критичного мислення, навичок ведення діалогу та можуть активно використовуватися для обговорення тематики, проблематики художніх творів, є

дискусія. Водночас, саме ця технологія найбільше страждає через брак часу на заняттях – адже добре організована дискусія потребує тривалої підготовки і значних витрат часу на її проведення. Сучасні інтернет-технології пропонують можливості для проведення дискусій онлайн. Одним з таких ресурсів є Kialo, платформа для онлайн-дискусій, що дозволяє пропонувати аргументи “за” та “проти”, ділити учасників на команди, коментувати аргументи інших учасників.

Проведення онлайн-лекцій, створення інтернет-подкастів може використовуватися викладачем у випадку, коли обсяг інформації курсу перевищує кількість годин, що відводяться на лекційний курс. Крім того, онлайн-лекції дозволяють студентам сприймати матеріал у своєму темпі, повертаючись за необхідності до потрібних питань. Онлайн-лекції та подкасти можуть містити матеріал, який студентам необхідно засвоїти до того, як вони прийдуть на “живу” узагальнюючу лекцію з теми.

Не менш важливим є й залучення студентів до створення власного онлайн-контенту. Викладачу необхідно уміло використовувати усі можливості студента, весь його творчий потенціал з метою активного розумового розвитку, формування комунікативної компетентності та моральних якостей [2]. Участь у популяризації літератури сприяє формуванню у студентів ціннісного ставлення до предмета своєї майбутньої професійної діяльності. Так, студентам може бути запропоновано написати власну рецензію до прочитаного твору та обов’язково розмістити її на одному з загальнодоступних тематичних сайтів або форумів.

Більш складною є підготовка власної наукової публікації. Виконання такого завдання формує у студентів уміння працювати з науковою літературою, проводити власне дослідження та оформляти його результати. Сьогодні у багатьох закладах вищої освіти публікація у наукових виданнях є обов’язковою умовою навчання у магістратурі, і, на нашу думку, ця умова є цілком виправданою. Цей вид роботи можна збагатити шляхом представлення та спільного обговорення студентських статей на семінарських заняттях. Таким чином студенти вчать аналізувати власні публікації, збагачують свій науковий світогляд.

Викладач може запропонувати студентам відвідати онлайн-музей письменника або твору (як, наприклад, віртуальний музей Чарльза Діккенса: <https://dickensmuseum.com/pages/interactive-tour>) або ж самим створити онлайн-презентацію творчості письменника чи тур по його твору. Зацікавити студентів у вивченні курсу та привнести у процес навчання елемент неформальності можна за допомогою комп'ютерних ігор за мотивами художніх творів. Сьогодні існують такі ігри за мотивами романів “Джейн Ейр” Ш. Бронте, “Гордість та упередження” Дж. Остін, “Великий Гетсбі” Ф. Фіцджеральда та ін.

Серед інших інноваційних видів роботи із залученням електронних носіїв інформації можна зазначити предметний тематичний блог, ведення викладачем власного сайту [3].

Висновки дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, відбір прийомів та методів навчання значною мірою зумовлений формами роботи, які використовуються у закладах вищої освіти. І це стосується не лише збільшення відсотка самостійної роботи, а й перегляду функцій, шляхів організації таких традиційних форм аудиторної роботи, як лекція та семінарське заняття. Крім презентацій, урізноманітнення навчального матеріалу можна досягти за рахунок застосування графічних та семантичних органайзерів. Однією з ефективних форм роботи, що сприяють розвитку критичного мислення, навичок ведення діалогу та можуть активно використовуватися для обговорення тематики, проблематики художніх творів, залишається дискусія, у тому числі проведена і в онлайн-режимі. Актуальними і сучасними є онлайн-форуми, для яких можна використовувати як внутрішнє онлайн-середовище, так і такі загальновідомі платформи, як Facebook, Twitter, або ж навчальні платформи Blackboard, Hotseat.

Список використаної літератури

1. Афанасьєва О. Проблеми професійної підготовки студентів-філологів (літературний аспект). Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного ун-ту ім. В. Винниченка. Випуск 96(2). Серія : Філологічні науки (мовознавство). Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. С. 460–465.

2. Гаврилова К. О. Викладання зарубіжної літератури з використанням інноваційних психолого-педагогічних технологій. URL : http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/7436/.

3. Ісаєва О. О. Вивчення літератури в цифрову епоху: про реалії сьогодення і перспективи в майбутньому. Всесвітня література в школах України. 2016. № 1(415). С. 3–8.

4. Козлик І. В. Про методологічні засади викладання зарубіжної літератури. Зарубіжна література в навчальних закладах. 2016. № 6. С. 9–11.

5. Пранцова Г. В., Романичева Е. В. Современные стратегии чтения. Смысловое чтение и работа с текстом : учеб. пособие. М. : Форум, 2016. 368 с.

6. Ткач В. О. Викладання світової літератури у вищій школі. Актуальні проблеми філології та перекладознавства. Збірник наукових праць Хмельницького національного ун-ту. Хмельницький : ХНУ, 2009. Вип. 4. С. 220–222.

7. Gibson G. Small group teaching in English literature : a good practice guide. Report series. 2010. № 23. 28 p.

8. Harper S. N. Strategies for teaching literature at the undergraduate level. Language Journal. 1988. Vol.72. № 4. P. 402–408.

9. Heick T. 12 strategies for teaching literature in the 21st century. URL : <https://www.teachthought.com/learning/12-strategies-for-teaching-literature-in-the-21st-century/>.

10. Lirca C.A. Generating motivation for the study of literature at university. Perspectives on European Integration between Tradition and Modernity. Targu Mures : Petru Maior University, 2014, P. 693–697.

11. Lowry R. Electronic Presentation of Lecture. Effect upon Student Performance. University Chemistry Education. 1991. Vol. 13. № 1. URL : http://www.rsc.org/images/Vol_3_No1_tcm18-7036.pdf#page=20

12. Pike D., Lynch S., Beckett C. The playground of the mind: teaching literature at university. Multidisciplinary perspectives on play from birth and beyond. International perspectives on early childhood education and development. Vol 18. Singapore : Springer. P. 129–150.

13. Reichl S. Cognitive principles, critical practice: Reading literature at university. Vienne : Vandenhoeck & Ruprecht, 2009. 348 p.

14. Teaching literature at a distance: open, online and blended learning / ed. by Takis Kayalis, Anastasia Natsina. London : Bloomsbury Academic, 2010. 204 p.

15. Young J. R. When computers leave classrooms, so does boredom. The Chronicle of Higher Education. 2009. July 20. URL : <http://chronicle.com/article/Teach-Naked-Effort-Strips/47398/>

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Діденко О. В.

*Кустовская И. М., Безбородых И. С. **Иновационные приемы преподавания зарубежной литературы в высших учебных заведениях***

В статье раскрыты основные аспекты использования инновационных приемов преподавания зарубежной литературы в высших учебных заведениях, охарактеризовано и проанализировано современные методы работы на занятиях, представленные отечественными и зарубежными учеными. Подбор приемов и методов обучения в значительной степени обусловлен формами работы, которые используются в высших учебных заведениях, и касается не только увеличения объема самостоятельной работы, а и пересмотра функций, путей организации традиционных форм аудиторной работы, таких как лекция и семинарское занятие.

Ключевые слова: *зарубежная литература, прием и метод обучения, высшее учебное заведение, лекция, семинар, компетенция.*

*Kustovska I., Bezborodyh I. **Innovative Methods of Teaching World Literature in Higher Educational Institutions***

The article deals with the major aspects of the application of innovative methods of teaching world literature in higher educational institutions. Modern methods of teaching, as introduced by Ukrainian and foreign researchers and practicing teachers, are described and analyzed.

The choice of teaching methods is substantially conditioned by forms of study which are employed in higher education institutions, and it is influenced not only by the growing percentage of individual work, but also by reconsideration of functions and ways of organization of such traditional forms of teaching as lecture and seminar.

Multimedia plays a crucial role in modernization of university education. Visualization of educational material today is simpler due to computer

presentations, with Power Point being the most popular but not the only used program.

Apart from presentations, diversification of educational material can be achieved by the application of graphic and semantic organizers: mind maps and continuum lines. Discussion, including its online version, is an effective method which boosts development of critical thinking and conversation skills, and can be intensely used in the analysis of theme and problematic of the literary works of art. And the use of various mobile applications and computer programs bring its implementation in educational process to a new level.

Another up-to-date method is online-forums, held both in local nets and on such well-known platforms as Facebook, Twitter and educational platforms, like Blackboard and Hotseat.

Online lectures and podcasts can be used by the lecturer in the case when the amount of course information surpasses the number of hours meant for the lecture course. Of no less importance is encouraging students to create their own online content.

Different creative tasks which can be proposed during classes as well as for individual home work are also popular with students. These include creation of synchronies, diamonds, associative chains, book posters, covers, advertising prospects, thresholds, book trailers, motivators, photo collages, logotypes, doodles, scrap books and postcards.

Other innovative methods which involve electronic information devices include thematic blogs and personal teacher's website.

Keywords: *world literature, method of teaching, higher education establishment, lecture, seminar, competence.*